

Les representacions gràfiques dels topònims occitans

AITOR CARRERA
UNIVERSITAT DE LLEIDA
aitor.carrera@filcat.udl.es

I. Introducció. La toponímia occitana a l'Estat francès: història d'una deformació

És sabut que, a l'Estat francès, l'occità no disposa de cap tipus de reconeixement que el converteixi en llengua oficial del seu territori. En conseqüència, no ha de sorprendre el fet que la toponímia occitana d'administració hexagonal no sigui representada, oficialment, en allò que seria la seua forma –normativitzada o tradicional– occitana, ni tampoc que la distorsió entre aquesta fesomia normativitzada o tradicional i l'actual fesomia oficial estigui assegurada. L'oficialitat implica una francesització: de tipus epidèrmic o de tipus profund, amb manifestacions diferents, però –al cap i a la fi– francesització. Una francesització que podem identificar amb allò que alguns han anomenat, en referència a la toponímia, «*couche française ou francisée*» (Nègre 1963: 14), perquè l'estrat francès, més que no pas crear noves formes toponímiques, ha tingut –sobretot– un paper de deformatador de topònims ja existents en aquelles zones de l'hexàgon amb una varietat lingüística diferent de l'estatal. Prenent les paraules d'Ernest Nègre (1972: 105-106) referents al Tarn (aplicables a la resta de l'Occitània administrativament francesa), «si les noms de lieux proprement français sont encore rares, ceux qui ont été francisés ce sont tous les autres».

De fet, es fa difícil d'establir un balanç global de la francesització toponímica per al conjunt de les terres occitanes d'administració francesa, sobretot en la mesura que l'aplicació dels esquemes de la llengua estatal no ha estat –qualitativament– la mateixa en tots els llocs ni en tots els casos, ni ha tingut arreu –quantitativament– la mateixa intensitat. En d'altres paraules: ni a tot arreu s'han seguit els mateixos criteris en el moment de dotar d'un aspecte –gràfic i, en general, formal– francès al noms de llocs occitans ni tampoc a tot arreu s'hi ha dedicat –pel que sembla– la mateixa quantitat d'esforços, potser perquè tampoc tot els territoris podien ser igual de receptius a la francesització en qüestió.

I és que una cosa és que no hi hagi hagut, com ja ha deixat per escrit Grosclaude (1991: 27; 2000: 23) en referència a alguns departaments gascons i com podia haver passat localitzadament en l'època de la revolució per causes de religió o de punició (Rostaing 1965: 105), una substitució dels topònims tradicionals per uns altres de radicalment nous que no hi tinguessin res a veure, i una altra és que aquells noms de lloc no hagin sofert tot una sèrie de modificacions de la seua forma original per tal de ser adaptats als esquemes de la llengua estatal. Ja sigui –sobretot– a través de la grafia o de la realització fonètica o –també– del seu contingut semàntic o, encara, de –en general– la seua forma: «on francise tous les noms de lieux, plus o moins, d'une manière ou d'une autre» (Nègre 1972: 106).

Ben mirat, vist el panorama, el fet més destacable de la forma oficial dels noms de lloc occitans ja no és que no sigui avui la llengua occitana el vehicle que representa gràficament aquelles formes toponímiques ni que el seu sistema gràfic s'hi hagi aplicat d'una manera coherent. La toponímia occitana, avui, no només posa de manifest la manca d'oficialitat de la llengua d'oc. A més, evidència, al mateix temps, un estat de coses prou allunyat del que seria el mínim desitjable pel que fa al respecte d'uns documents com els noms de lloc.

La francesització toponímica s'ha aplicat a cada cantó, a cada nucli de població –segons indiquen les representacions actuals– amb unes circumstàncies gràfiques sovint independents del cantó o la població del costat. En cada cas, en cada topònim, en cada forma, s'han aplicat solucions particulars que poden haver coincidit –o no haver-ho fet– amb les solucions aplicades a d'altres casos (fins amb els mateixos elements de base). Vaja: la francesització, en l'aspecte formal dels topònims, ha estat sovint desordenada o –si ho preferim– anàrquica, amb un resultat d'incongruències habituals en les formes oficials actuals, on fins i tot topònims formalment idèntics –o els mateixos sufixos, per exemple– han representats de manera *oficialment* divergent i han arribat fins a realitzacions fonètiques o retrats formals igualment diferenciats.

La toponímia occitana (i, probablement, el fet deu ser extensible a la d'altres zones de l'hexàgon amb llengua pròpia, i fins i tot a d'altres zones d'altres estats en idèntica situació: al cap i a la fi, el fenomen que descrivim no deu ser res més que un símptoma d'una situació sociolingüística concreta que va més enllà d'unes fronteres concretes), doncs, a través de les formes oficials, ha sofert una transformació en virtut de capricis o condicionants concrets, deslligats habitualment uns dels altres i puntuals en localització, sense contrast previ entre formes (cosa que fa que quedi inevitablement associat a la toponímia oficial francesa un greu problema de manca de sistematicitat: en solucions o en intensitat de francesització, si una cosa no porta l'altra).

És cert que potser –amb la gran diversitat de components de cada cas– caldria fer una anàlisi detallada de cada fet, tenint en compte els factors i les incidències locals que han intervingut en cada moment i en cada lloc, en cada deformació de cada forma toponímica occitana, per tal de trobar els causants concrets de cada situació. Tanmateix, malgrat que la francesització dels topònims no hagi tingut arreu els mateixos condicionants ni la mateixa intensitat, existeixen –des d'un punt de vista superficial– uns tòpics, uns elements tipològics habituals de francesització que apareixen en més o menys ocurrències, que es poden extraure de la comparació entre allò que han estat –i són– les formes occitanes i les formes franceses oficials actuals.

D'entrada, un primer tipus d'adaptacions són aquelles que podem catalogar d'alteracions bàsicament superficials (per oposició a d'altres de substitutòries que veurem tot seguit), de tipus fonètic o formal, a partir de la denominació oral i popular occitana: on les adaptacions de topònims en la seua versió oral a la fonètica francesa ha produït un canvi en la forma gràfica original/tradicional (o en la hipotètica forma original/tradicional que seguiria les pautes d'escriptura autòctones) o bé on l'adaptació de la forma gràfica ha conduït a una alteració de la realització fonètica.

En aquest primer tipus d'adaptacions podem trobar-nos amb casos en els quals es deixa intacte –o gairebé– l'original en el nivell fonètic (pensem en les grans viles de *Toulouse*, *Marseille*, *Nice*, on simplement s'ha adaptat la realització oral occitana a la grafia francesa sense alteració més notable, en el nivell fonètic, que aquella *e francesa* dita *muda* (que no és ni realment *muda* en el francès d'Occitània)¹ fins a d'altres en què es desdibuixa paral·lelament –independentment de quina sigui la primera en patir l'alteració–, i de manera clara, la seua forma escrita tradicional i la seua forma oral occitana.

En alguns casos, l'alteració es pot detectar per algun detall poc perceptible a primera vista, com en el cas de la vila de *Pau*, topònim que malgrat disposar d'una ortografia «parfaitement correcte et conforme à la tradition» (Grosclaude 1991: 27), ha vist modificada la seua realització tradicional occitana [paw] per la monoftongació habitual, segons els esquemes francesos, de la seqüència gràfica *au*. En d'altres, l'alteració fonètica va acompanyada d'una grafia absolutament supèrflua que la fa més visible, com en el cas de *Montréjeau*, de Nauta Garona: ara ens trobem gairebé amb el mateix (monoftongació en vocal velar) que amb *Pau*, però amb el component afegit que la grafia tradicional *-au* ha esdevingut l'«absurda» (Coromines 1990: 289) –o potser no tant, des d'un punt de vista estrictament fonètic– *-eau*.

En el cas de *Pau* i *Montréjeau* fan acte de presència dues grafies per a una mateixa realització. El fenomen, al cap i a la fi, és habitual: i aquelles dues formes toponímiques no són cap exemple isolat de cap fet extraordinari. Contrastem els finals de *Lourdes* o *Brignoles*, amb grafia paràsita, amb els de les viles de més amunt: *Lorda*, *Brinhòla*, *Marselha*, *Niça*... O pensem, per exemple, per només citar algun cas relacionat amb l'afer dels sufixos (dels molts casos que podríem citar: perquè la llista seria inacabable), en les poblacions *Clarac* i *Claracq*, totes dues del mateix departament, els Pirineus Atlàntics: totes dues grafiades tradicionalment *Clarac* (Grosclaude 1991). Per no parlar ja dels *Montesquiou* i dels *Montesquiou*, a més dels *Montesquieu*, escampats per la geografia occitana en una grafia o en una altra.

Però és que, de la mateixa manera que les mateixes realitzacions són representades en la toponímia oficial per diferents representacions gràfiques, també ens trobem amb el fet que una mateixa grafia correspon a realitzacions diferents: *Castex*, *Riuepyroux*, *Foix* a l'Arièja,

¹ Es tracta de simples casos de reproducció de la pronúncia mitjançant grafia francesa, encara que Nègre (1972: 106) els donés l'etiqueta específica de francesització de finals. Qualsevol dels exemples esmentats no s'allunya d'altres com *la Borio*, *la Paxesio*, citats per Nègre mateix. Només canvia que, en un cas, es conserva gràficament la realització final i en un altre es produeix una lleugera modificació.

Boutx a Nauta Garona, *Bordeaux* a la Gironda, *Navarrenx* al Biarn, a més de diversos *Casaux* en diversos departaments, corresponen, en grafia occitana moderna, a *Castèths*, *Botz*, *-[ts]*, *Foish*, *-[ʃ]* *Riupeirós*, *-[s]*, *Bordèu*, *-[ø]*, *Navarrençs*, *-[ks]*, i a *Casaus* o *Casau*, plural o singular.²

Les coincidències i divergències gratuïtes com les anteriors són una tònica habitual: gairebé interminable en ocurrències. Però hi ha d'altres aspectes també francament recurrents, en tota aquesta història. Per una banda, la reproducció més o menys fidel, en grafia francesa, de la realització fonètica occitana d'un topònim concret no impedeix, en un altre nivell, que –en l'àmbit de la microtoponímia– es produeixin duplicacions tautològiques (mostra, per cert, d'igualació entre toponímia *occitana* i toponímia *antiga*) també gratuïtes: sobretot quan, probablement, el topònim devia presentar una certa opacitat des d'una òptica francesa. Formes francesitzades del tipus, per exemple, *Rue de la Carrère* o *Col du Couret*, poden resultar sorprenents en la mesura que s'hi detecta l'adjunció d'un genèric a un presumpte específic que, de fet, torna a ser un genèric. I, tanmateix, duplicacions d'aquest tipus són ben habituals.

Per un altre costat, i a propòsit de les adaptacions –del tipus *Pau*– que parteixen d'una forma gràfica tradicional (amb transformació fonètica posterior), cal dir que aquell tipus d'adaptacions –cas oposat a les adaptacions al sistema gràfic francès de les realitzacions fonètiques occitanes, per cert– no són, en absolut, estranyes. I és que no resulta gens extraordinari que les formes documentals o històriques hagin servit de base per a les formes oficials franceses: encara que això, com era d'esperar, es produeixi de manera irregular. Això no evita la transformació fonètica posterior (i per tant, la creació d'una *neotoponímia*, de la base que sigui: pensem en el cas de *Foix*, on l'estabilitat en relació a la grafia tradicional acaba convertint-se en un canvi radical d'articulació similar al de *Pau*), transformació que –per altra banda– acaba fagocitant la realització fonètica original occitana, fins i tot abans que el francès fagociti l'occità.

² En alguns casos, *x* pot haver estat la representació tradicional d'algun d'aquests sons o seqüències que esmentem: i no podem, doncs, atribuir aquesta grafia a la intervenció de l'administració francesa. Per tradició, especialment productiva ha estat *x*, per exemple, en alguns llocs de la zona sudoccidental d'Occitània, per representar fricativa prepalatal sorda o fins la marca de plural de mots amb *-[k]* (Grosclaude 1986: 29-30), cosa que pot haver menat fins a l'ús tradicional de *x* en formes que són realitzades amb una seqüència *-[ts]* final, més enllà de la combinació assimilatòria *[k]+[s]*. Algunes grafies com les anteriors poden ser atribuïdes, doncs, als capricis gràfics moderns, però també a factors que no podem lligar sempre a la influència administrativa francesa. Només un estudi detallat en el nivell cronològic, on es tinguin en compte els diversos *estrats gràfics* de cada cas concret a partir de la documentació, pot ajudar-nos, en un nivell general, a saber en quins casos cal parlar de grafies paràsites modernes o bé de grafies tradicionals recuperades. És cert, doncs, que en alguns casos podem parlar, com feia Coromines (1973: 242) referint-se a *Boutx*, d'una grafia «superfétatoire», des d'un punt de vista actual o fins fent remissió a les primeres documentades d'un topònim: però caldria veure, alhora, insistim-hi, per ser fidels a la realitat, fins a quin punt algunes representacions gràfiques d'algunes formes (com *x*, que ha servit per representar la seqüència *[ts]* de topònims diversos) són veritable responsabilitat de l'administració francesa o bé grafies tradicionals occitanes (pròpies, si s'escau, de zones concretes).

En aquest cas ens trobem amb exemples en els quals –posem per cas– la francesització s'acaba manifestant fins i tot a través d'una eliminació d'un tret dialectal present en la realització fonètica d'un topònim perquè aquella francesització ha pres per base una forma gràfica que, testimoniada documentalment i històrica, camuflava la divergència dialectal a través d'una projecció escrita de trets d'allò que ja havia estat un occità estàndard: com en el cas de les grafies aparentment llenguadocianes de territoris gascò amb *-l* (per, posem, *-th* moderna: a *castèl*, pel modern *castèth*, present a topònims del tipus *Castelnau*, *Castelvieilh...* que serien *Castèthnau*, *Castèthvielh...*) o amb *f-* inicial (en comptes de la grafia moderna *h* corresponent a aspiració gascona) (Grosclaude 1986: 13-14; 2000: 23).

Les formes gràfiques d'aquest tipus, malgrat poder tenir una base escrita anterior a l'administració francesa, no responen realment a les realitzacions orals actuals i, a més, van pel camí de substituir (paral·lelament a la substitució de la llengua: o fins abans, com ja hem apuntat), amb la nova realització fonètica que les acompanya, i gràcies a l'ajut de la intendència, les denominacions tradicionals. Al Comenge, per exemple, la localitat de –en grafia occitana moderna– *Hòs*, ha esdevingut recentment [fòs] en l'occità local: seguint el patró del *Fos* oficial. Fins i tot –i aquí hi ha el moment en què la substitució *toponímica* avança la substitució lingüística– en els occitanoparlants de la localitat i en el seu discurs en occità.

Un dels capricis, en definitiva, de la uniformització francesa (a banda d'aplicar ara un criteri *escriptura* adés un criteri *oralitat*),³ i malgrat el que pugui semblar, ha estat, de tant en tant, allò d'imposar denominacions històriques de base escrita que podien no ser idèntiques a les denominacions orals. Però és que això s'ha produït fins i tot en aquelles formes que –malgrat tenir una base històrica– poca cosa tenen a veure amb el topònim popular de tota la vida i d'idèntic referent: en aquelles que no n'eren una simple versió escrita lleugerament diferenciada. La pressió oficial fa, vaja, que s'arraconin denominacions populars en benefici de denominacions que –tot i que potser antigues en el nivell documental– mai no han estat acceptades, denominacions que potser avui ja aconsegueixen –després de la perpetuació– de ser utilitzades en l'oralitat paral·lelament a l'acceptació de la llengua francesa. És el cas, per exemple, prou conegut i repetit, de *Lahòra*: on l'administració manté oficialment la forma –ja medieval, amb una base gascona que ja ha passat pel sedàs gràfic i fonètic francès, per cert– de *Labastide-Monréjeau* (Grosclaude 1991: 29, 63; Fenié 1992: 45).

Aquest darrer cas, de fet, ja podria ser considerat un cas de substitució: certament especial (perquè, com veurem, les substitucions són habitualment en benefici d'elements estrictament francesos), però substitució. Perquè, al cap i a la fi, un altre fenomen habitual en les adaptacions són aquelles adaptacions en les quals, un cop superat l'àmbit gràfic o fonètic, es

³ L'aplicació adés d'un criteri *escriptura*, adés d'un criteri *oralitat*, provoca fets com ara la supervivència només esporàdica de dígrafs tradicionals occitans –en comptes dels dígrames corresponents francesos: fruit, quan apareixen, d'una adaptació que pot ser, ara, fonètica o gràfica– fins en formes fonamentalment properes: perquè, vaja, tornem a trobar-nos amb el sistema dels brots d'una cosa o d'una altra segons l'indret (i també, en definitiva, amb els dobles). Prenent com a model allò que en occità seria una lateral palatal, alguns cops podem trobar *lh*, però d'altres *ill*. Però no ens enganyem, tampoc, i mirem-nos el cas de la conservació del dígraf *lh* com allò que veritablement és sovint: *ilh*.

produeixen suplantacions directes de formes o elements occitans, generalment per formes o elements francesos que són –o sembla que haurien de ser– equivalents als anteriors. Es tracta d'allò que Grosclaude (1991: 27) anomena *francisations complètes* (o traduccions totals), però també les seues *francisations partielles*, on, de fet, cal parlar d'adaptació total –o traducció, en definitiva– encara que només es produeixi en una part del topònim (sovint la genèrica i/o la més transparent): com l'article definit o contracte⁴ o formes habituals del tipus *ruisseau*, que suplanta un (*ar*)riu original.⁵

Casos de substitucions totals són els diversos *Beaulieu* escampats per la toponímia occitana (Dauzat i Rostaing 1978: 62-63) o fins els *les Eaux-Bonnes* o *les Eaux-Chaudes*, per *Aigas Bonas* o *Aigas Caudas*, que Grosclaude (1991: 142) recull al Biarn.⁶ Formes oficials aquestes que, per altra banda, contrasten amb les adaptacions simplement superficials del tipus *Belloc* (a l'Arièja) o *Bellocq* (als Pirineus Atlàntics) o fins amb els nombrosos noms de lloc on s'ha mantingut l'aspecte de la forma occitana *aig(u)a* (Fenié 1997: 66-67) després d'una aproximació a la fonètica occitana reproduïda amb el sistema gràfic francès.

A primera vista, podria semblar que és en l'àmbit d'aquestes adaptacions, les substitutòries, que s'han de produir els exemples més notables d'allò que Grosclaude (1991: 27; 2000: 23) anomenava *bourdes toponymiques*: adaptacions que, sense un èxit gaire reeixit, evidencien distorsions entre les formes originals occitanes i les formes oficials franceses que, si deixéssim de banda allò que té de dramàtic l'afer, tindrien un component que podríem etiquetar –gairebé– de còmic. Sense que siguin absents les *bourdes* en l'àmbit de les adaptacions substitutòries (de fet, pel que fa a les *bourdes*, pot fer-se difícil de saber fins on arriben les substitucions i fins on ho fan les adaptacions superficials), cal dir que aquestes interpretacions deficientes dels topònims originals occitans sovint –sembla– venen provocats per una opacitat de les formes (que potser cal lligar, almenys en alguns casos, a una insuficiència de

⁴ El cas de l'article definit, en el qual se substueixen les formes occitanes com *lo* per l'equivalent francesa *le*, o *era* per *la* (Grosclaude 1991: 27; 2000: 23) és un dels casos amb més diversitat d'adaptacions: malgrat el que puguin semblar les paraules de Grosclaude. S'hi produeixen des d'incorporacions de l'article definit al que pròpiament és la part específica del topònim a alguns fets que podrien sorprendre per la seua extravagància. *Lacoste* o *La Coste* són exemples de presència o absència d'aglutinació (Fenié 1997: 58). I també *Soum de Domy*, que correspon a *Som deth Ômi* (Bérot 1998: 357-358). El cas de la inversió –al més pur estil romanès– de *Castèra-Lou* dels Nauts Pirenèus, per *lo Casterar* (Grosclaude i Le Nail 2000: 232), és un dels exemples més notables d'aquella extravagància –ben real, tanmateix– que citàvem.

⁵ El cas de *Saint* dels hagiopònims, que substitueix el *Sent* occità, i que Grosclaude (1991) posa al costat dels anteriors, potser no és res més que un afer de simple adaptació fonètica. Potser per això, per ser un afer bàsicament fonètic, es dibuixen –sota administració republicana: véu per on– noves figures de santoral, amb hagiopònims de nova creació: perquè tot allò que tingui una seqüència inicial [sen]- (o [sem]- o [senj]-) és interpretat sovint com a *Saint*. D'aquí, per exemple, que *Sendòs* esdevingui *Saint-Dos* (Grosclaude 1991: 335). Ara bé: no cal que pensem, tampoc, que tots aquells hagiopònims oficials que no corresponen a hagiopònims de base han estat creats per l'administració republicana. Grosclaude (1991: 298) recull el cas de *Semboès*, convertit en hagiopònim abans que l'administració francesa pogués intervenir-hi: documentat ja *Sent-Boees* o *Sanct-Boes* abans de l'annexió del Biarn a França. Cas potser idèntic seria, si fem cas a Coromines (1973: 234-235), el de *Sembiat*, a Nauta Garona, avui *Saint-Béat*.

⁶ O encara els *la Métairie*, *au Moine*, *le Hêtre*, *le Château neuf*, *les Chênes*, on «on traduit l'occitan en français», que Nègre (1972: 106) oposa a d'altres amb simple adaptació fonètica com *la Borio*, *al Mourgué*, *lou Faus*, *lou Castel noou*, *lés Cassés*.

coneixement de la llengua occitana) que ocasiona que –en el moment de la reproducció gràfica– s'intenti de ser fidel a la realització fonètica del topònim sense saber quin significat o quina etiologia té la forma original.

Només a través d'un intent de no allunyar-se en la representació gràfica de la realització oral del topònim original –segurament perquè no es tenia cap tipus de coneixement d'allò que significava, com ja hem dit– s'expliquen fets que facin que formes relacionades amb *bòsc* es converteixin en homònims de la capital de Rússia (Fenié 1992: 92), o que *avet* esdevingui miraculosament *la bête* (Bérot 1998: 358): per no esmentar ja casos en què, enmig de la toponímia urbana d'algunes viles occitanes, apareixen noms com *Varsovie* o com *Pharaon* que res no tenen a veure ni amb la capital de Polònia ni amb l'antic Egipte (denominacions on intervé el desconeixement de la llengua, de l'etiologia del topònim però també fins de la història de la localitat). I és que la francesització, segons com, pot ser –a més de dramàtica– veritablement entenedridora.

II. Les representacions gràfiques dels topònims de la Vall d'Aran

En les pàgines següents, malgrat haver fet inicialment al·lusió a l'Occitània administrativa francesa, centrarem la nostra atenció en el cas de la Vall d'Aran. En ser l'únic territori de llengua occitana vinculat a l'Estat espanyol, aquesta comarca presenta una situació prou diferenciada en relació als altres territoris del seu domini lingüístic i, especialment, dels administrats per l'Estat francès. Si a l'hexàgon l'occità no disposa de cap tipus de reconeixement legal i –per tant– les formes toponímiques oficials són fruit d'adaptacions més o menys reeixides i més o menys superficials als esquemes gràfics i estructurals de la llengua estatal, a la Vall d'Aran l'occità es troba –si més no, en la teoria– al mateix nivell que l'espanyol i que el català, oficial a tot el territori administratiu del Principat. El context aranès ja és prou diferenciat del context occità de l'Estat francès en el nivell del reconeixement legal de la llengua: però també n'és en el nivell del reconeixement legal de la llengua aplicat –concretament– a la toponímia. I és que, en el cas de la Vall d'Aran, ja en els primers moments d'aquella oficialització de la llengua, es va fer explícit algun punt referent a la forma oficial dels topònims.

L'any 1983 –o sigui: fa gairebé vint anys– ja es va fer explícit que els topònims de la Vall d'Aran tindrien com a forma oficial la forma aranesa. És cert que això pot ser catalogat de «fet elemental» (Lamuela 1987: 140), però, en tot cas, es tracta d'una *elementarietat* que és absent a l'Estat francès i que, de fet, té –o potser, més aviat, ha tingut– les seues conseqüències.⁷ D'entrada, els macrotopònims aranesos es troben perfectament regularitzats o –si ho preferim– *normativitzats*, segons la grafia moderna de la llengua occitana. L'any 1982, en les primeres *Nòrmes Ortogràfiques der Aranés* (Comission 1982), aplicació a l'aranès –amb alguna limitada llicència sense transcendència– de la normativa gràfica d'Alibèrt, s'hi incloïa un petit apartat en el qual es donaven una quarantena de topònims aranesos seguint la normativa gràfica panoccitana: quarantena de topònims que

⁷ Una crònica, aproximada en el temps, de tot el procés de reconeixement legal de l'aranès i, per tant, també dels aspectes que fan referència a la qüestió toponímica de vint anys enrere, la podeu trobar a Viaut (1985).

avui es troben absolutament socialitzats en la forma proposada fa vint anys.⁸ Es tractava, d'entrada, dels 33 pobles aranesos, inclosos Montgarri –avui despoblat– o Sant Joan de Toran –de població ocasional. Però també d'altres formes com *Mijaran*, *Pontaut* (petita aglomeració a la part baixa de la comarca) o els sis *terçons* aranesos: les unitats administratives i geogràfiques tradicionals de l'Aran. Poc temps després de l'aprovació oficial de les *Nòrmes*, l'any 1984, en el moment de la publicació de la llista de municipis del Principat, els aranesos ja aparegueren en la seua forma occitana.⁹

En l'àmbit de la macrotoponímia aranesa (o, si volem, dels noms de les poblacions i alguns altres topònims d'abast territorial important de la Vall d'Aran), doncs, els problemes gràfics són inexistent. Ara bé, un cop ens endinsem en les formes microtoponímiques (o, si volem, en les formes toponímiques menys conegudes i populars: perquè, fet i fet, es tracta d'això) és quan veiem que existeixen problemes reals en l'aplicació de la normativa gràfica de la llengua occitana, problemes per donar una fesomia gràfica avinent amb aquella normativa a formes toponímiques araneses: uns problemes que, de ben segur, obeeixen a raons diverses –però concretes– que aquí ens encarregarem de tractar.

Tant en la cartografia que podríem considerar *oficial* com en aquella que no n'és, així com en les obres modernes en aranès editades pel Conselh Generau d'Aran en un aranès –diguem-ne– *normatiu* (o, vaja, *gràficament normatiu*), com –fins i tot– en la retolació que pobla tota la Vall d'Aran (pública o privada), és habitual l'ús del sistema gràfic *aranès* (perquè, de fet, és així com és vist i etiquetat) a l'hora de reproduir una forma toponímica. Dit de forma planera: s'intenten de fixar per escrit les formes toponímiques, doncs, tal i com hom creu que han de ser grafiades en la varietat local de l'occità (segons la normativa gràfica de què disposa): i en la seua forma tradicional. Fem referència, posem per cas, en l'àmbit cartogràfic, als mapes de l'ICC, l'Institut Cartogràfic de Catalunya (des de l'escala 1: 50 000 fins a 1: 5 000), o als de l'Instituto Geográfico estatal, o bé –fins i tot– als provinents de la cartografia militar de l'exèrcit espanyol. Però també a obres com l'*Atlas Comarcau dera Val d'Aran*, editat per l'Institut Cartogràfic de Catalunya amb el suport del Conselh Generau d'Aran (Institut 1994), o –més enllà del que és cartografia– a la part dedicada a la Vall d'Aran de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (Cahner 1984).

En tots aquests llocs, malgrat que l'opacitat de certes formes toponímiques permeti de dissimular-ho, i sense que això signifiqui desmerèixer l'esforç d'aquells que s'han encarregat de donar una forma escrita a topònims aranesos potser eminentment orals amb la voluntat

⁸ Posteriorment hi ha hagut una segona redacció de les *Nòrmes Ortogràfiques*, convertides ja en *Normes Ortografiques* (Comission 1999), redacció on, bàsicament, s'han perfeccionat o modificat lleugerament alguns detalls en relació a la redacció original. En l'edició de 1999, però, a diferència de la de 1982, no s'ha donat cap inventari de formes toponímiques.

⁹ Es tornaven a reproduir, doncs, una part de les formes que ja figuraven a les *Nòrmes*, tot i que no pas totes: ni de lluny. De fet, després d'alguns canvis que daten de mitjans del segle XX, la trentena de municipis aranesos queden recollits en encara no una desena d'entitats municipals. *Naut Aran* recull, amb Salardú al capdavant, tots els municipis de la part alta de la Vall (els *terçons* tradicionals de Pujòlo i d'Arties e Garòs), i *Vielha e Mijaran* els del centre (*terçons* de Castièro i Marcatoza). La situació d'aquests dos municipis contrasta amb el que passa al *Baish Aran*, on no s'han produït les unions municipals de la part central i alta: allí hi ha actualment set municipis. En una tercera part del territori s'hi concentren, doncs, el 70% de les administracions municipals.

de seguir la normativa gràfica, circulen encara –vint anys després de l'*oficialitat!*– formes que no s'avenen ni amb el que es diu a les *Normes* (i, per tant, tampoc amb els preceptes gràfics de tot l'occità) ni amb les estructures i usos de l'occità parlat a la Vall d'Aran. Formes que, en d'altres paraules, fins poden testimoniar problemes més enllà de l'estricta grafia, però que, al cap i a la fi, fan acte simptomatològic de presència en el moment de donar una fesomia escrita als topònims aranesos.

Hem dit –i el títol ho justificaria– que es tracta de problemes de grafia. Però ja no és només això. En alguns casos, els afers de grafia es confonen amb qüestions de fonètica (històrica o dialectal), en d'altres casos amb d'altres de morfologia i, encara, en un tercer cas amb assumptes que fan referència al contingut d'algunes peces lèxiques. Parlem, en definitiva, de problemes de *grafia* estricta en alguns casos, però també de problemes que van més enllà d'allò que –usant un criteri de correcció– podríem catalogar de simple *ortografia*: problemes on la grafia no fa res més que conduir-nos a qüestions d'un abast més ampli, que afecten el coneixement de la llengua en molts més altres àmbits. Problemes que, sovint, acostumen de ser recurrents. Els més recurrents dels quals exposem a continuació.

1.- L'epèntesi de [a] davant de R- inicial

Dins del domini lingüístic occità és una característica específicament pròpia del gascó, l'addició de [a] davant de mots iniciats amb consonant R- etimològica (Bec 1977: 54-55; Rohlf 1977: 149-150). En la major part de l'aranès, però, aquest so originàriament epentètic té tendència a suprimir-se recentment (Coromines 1990: 41; Winkelmann: 153-157), però no pas en tots els casos ni situacions, ja que sembla que afecta més algunes formes que d'altres (com les de contingut bàsicament gramatical). El motor de la innovació, segurament, el cal buscar en la fonètica sintàctica, potser en el contacte de sons vocàlics com els que comenta Coromines (1990: 51) o fins en casos de mots femenins encapçalats per article definit femení:¹⁰ casos com *era Arròca* [era 'ròka], on, després de confondre's [a] inicial del substantiu i [a] de l'article definit, es devia extreure una forma *ròca*, avui forma conscient en comptes d'*arròca*.

Justament, en la majoria de la cartografia s'opta de manera habitual per grafiar formes d'aquest tipus –tipus *era Arròca*– amb *r* inicial: així, als mapes –per exemple– de l'Institut Cartogràfic de Catalunya trobem formes del tipus *Ròca*, *Ribèra*, *Rabuèra* (forma, aquesta última, de la qual, per cert, tornarem a parlar més endavant), en comptes d'*Arròca*, *Arribèra*, *Arrauera*. Formes com aquestes casen amb realitats conscients: cert. Fins i tot, malgrat no correspondre al que és general en gascó, podríem arribar a dir que no presenten res d'original en occità (sense *a* inicial, en d'altres paraules, no serien excepcionals fora del triangle lingüístic aquità: podríem dir-ho així). Però, per altra banda, evidencien una manca de sistematicitat en la representació si les comparem amb d'altres formes. Enlloc no es

¹⁰ No cal descartar tampoc un altre motor d'innovació, en aquest cas relacionat amb els mots masculins, que consistiria en evitar haplòlogicament les seqüències *er + arr-*: ja que és en aquella zona –i en parlarem més endavant, de l'article definit– on la forma de l'article definit masculí és *er* davant de mot amb so vocàlic inicial la zona on justament es produeix –i no deu ser casual– aquesta supressió de l'antic so [a] epentètic.

dubta, per exemple, de grafiar *arriu* i no pas *riu*, tal i com hom grafia *ròca* o *ribèra*.¹¹ potser perquè, en aquest cas, ens trobem amb una forma de rendiment simbòlic, on *arriu*, malgrat ser realitzat amb [r]- i no [ar]-, cal que sigui diferenciat, gràficament, del seu homòleg català.¹²

A més de la manca de sistematicitat en la representació, la supressió de la grafia *a* inicial ens porta a un altre tipus de problema. I és que l'eliminació es produeix fins en aquelles zones araneses on el so [a] epentètic davant de mots amb inicial vibrant encara es manté (i on, fins apareix en mots d'ús relativament recent del tipus, per donar un exemple quotidià, *restaurant*, que esdevé *arrestaurant*: la presència de [r]- inicial hi és veritablement extraordinària, vaja). Es tracta de Canejan i de la vall del riu Toran, com ja anotava Bec (1968: 181, 304), però també de la localitat de Bausen: l'altra població que, al capdavant de l'Aran, roman més isolada de les comunicacions i on no arriben certes innovacions de Garona amunt (com, en aquest cas, la supressió de [a] epentètic inicial). Entre aquells dos punts, Canejan i Bausen, però en el terme municipal del darrer, existeix el pas fronterer que tradicionalment ha comunicat el Baish Aran amb el Comenge veï per la conca de la Garona. Arreu –cartografia, bibliografia– *Pònt de Rei*, però pronunciat realment, en aquella zona [pɔnda'rej]. O sigui: *Pònt d'Arrei*, que coincideix –per cert–, en el manteniment de l'epentètica, amb la casa *es deth Arrei*, de Bausen, o amb l'anomenat *eth Malh deth Arrei*, de la mateixa població (Carrera 2001: 64). El fet evidencia, en el moment de la representació, una manca de coneixement del que és la realitat dialectal de la Vall d'Aran, però també una manca de verificació (o, directament, de recol·lecció) del que és la forma toponímica sobre el terreny: en el lloc d'on prové la forma en qüestió.

2.-L'aspiració de F- inicial llatina

La realització [h] típicament gascona, producte de F- inicial llatina (Bec 1977: 54; Rohlfs 1977: 145-146), a la qual hem fet breu al·lusió més amunt, ha acabat emmudint completament en la majoria de les poblacions araneses i només –altre cop– Bausen, Canejan i la seua vall, mantenen la realització aspirada, si bé en progressiva decadència (Coromines 1976: 25). Malgrat que la representació –pròpia de tot el dialecte gascó– amb la grafia *h* de F- etimològica després aspirada (Comission 1999: 12) és un fet que no s'oblida en la cartografia oficial que s'ocupa del territori aranès, hi ha alguns casos dispersos d'omissió de *h*. Curiosament, algun d'aquests casos es troba, justament, en l'àrea on [h] encara es manté: cosa que fa pensar, o bé en una manca d'audició de la forma, o bé en una audició del topònim en versió –diguem-ne– *anivellada*. Encara més curiós és que la manca de *h* es doni en dos mapes diferents (un de l'Institut Cartogràfic de Catalunya i l'altre de l'Instituto Geográfico de l'estat: potser hem de creure que un és la font de l'altre?) i que, en tots dos casos, o bé no s'hagi comprovat la realització del topònim o bé s'hagi recollit d'un mateix

¹¹ Des d'un punt de vista superficial, a més, el cas d'*arriu* no permetria de pensar, com en els casos anteriors, si un so [a] forma part del substantiu o de l'article, com passa amb [era 'rɔka]. Qualsevol dubte queda dissipat davant la realització [e(d)'riw] o [e(d)'rjew] (amb solució [jew] de [i]+[w], habitual en aranès).

¹² La prova és que, per exemple, en alguna carta de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (1994: 21) es reproduïx la toponímia comengesa pertanyent a l'Estat francès que limita immediatament amb la Vall d'Aran. A Mèles, a tocar de la frontera, ja hi ha *riu*, i no *arriu*. I això que allí, vés per on, la realització és sempre [a'riw].

parlant *anivellat*. D'aquesta manera, *era Hajoleta*, de Bausen, és *era Ajoleta*. Fet especialment destacable si, a més, tenim en compte que *Hajoleta* és un derivat de *hai* (*faig*), cosa que –pel que sembla– s'ignorava en el moment de la reproducció escrita de la forma.

3.-La realització africada de -LL', -T' i -D' finals romànics

A l'interior de la Vall d'Aran, només dos poblacions han conservat un so prepalatal africad sord com a solució general de -LL' final romànic: les mateixes de les quals hem comentat algunes qüestions en les seccions anteriors, Bausen i Canejan. Aquestes poblacions, alhora, tenen també aquell so [tʃ] com a resultat de -T' i -D' finals, tal i com ja anotava Coromines (1990: 13, 29, 40; 1976: 13, 18): malgrat que –cada cop més– la solució [t], hegemònica a la resta de poblacions, com ja s'ha dit algun cop (Coromines 1976: 25), s'hi vagi imposant. En les altres localitats araneses, només queden formes lèxiques disperses que mantenen la realització [tʃ] provinent de -LL', realització que abans devia ser, en el cas d'aquell grup etimològic, general a tota la comarca. Algunes d'aquestes formes, justament, han quedat fossilitzades en la toponímia: i tenim, doncs, alguns exemples dispersos de topònims amb africada prepalatal final en indrets on avui domina l'oclusiva. Exemples on, per altra banda, apareixen problemes de representació gràfica. Ja no ens referim al cas d'*Aiguamòg*, topònim del Naut Aran, que, sent fidels a l'etimologia, hauria de ser grafiat *Aiguamòth* – amb *th*– en tenir grup -LL' etimològic (Comission 1999: 11), però on sembla que ha intervingut un lligam conscient o inconscient –i que, de fet, a la base, existeix– amb *mòg* (*moll*), forma lèxica que seria *mòth* per etimologia però que és grafada habitualment amb *g* i disposa d'unes formes analògiques *mòja*, *mògi*, *mòges*. Fem referència, posem per cas, al cas de *Panèth* (a *Còth de Panèth*, de Bossòst), representat, sorprenentment, en la cartografia, algunes vegades *Panèt* i d'altres *Panèc* (!).

Però, vaja, els principals problemes relacionats amb les consonants etimològiques esmentades fa un moment i amb la seua realització africada apareixen justament allí on la realització amb africada prepalatal final és menys extraordinària, més que no pas en els indrets on aquella realització és absolutament residual. El so africad, que afecta també l'article definit masculí en la mesura de ser sortit d'ILLU –i, per tant, contenir -LL'–, provoca representacions del tipus *eth Chor* –en la cartografia estatal, per ser concrets– en el cas d'un topònim de Bausen que realment caldria grafiar *eth Horn* des del moment que hi ha F- etimològica: on l'africació es confon amb l'aspiració i on –erròniament– s'interpreta la seqüència africada com un formant del substantiu –i, per tant, se li atorga grafia *ch*, que, efectivament, correspon, en grafia occitana, a [tʃ].¹³

El problema de la representació de les africades prepalatals finals porta fins a donar diferents formes gràfiques a allò que, etimològicament, és un mateix sufix. És el cas del sufix -ETU, propi dels col·lectius vegetals, que, alguns cops, en els termes municipals de Bausen i Canejan, pren, en la cartografia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (també a Institut 1994), la fesomia *-et* (la que pròpiament convindria, segons l'etimologia, com a *eth*

¹³ El cas en qüestió presentaria, també, el problema de l'emudiment de la nasal en la seqüència -rn final. La realització -[r], sense nasal, és ben habitual en aranès i Coromines (1990: 45; 1976: 25) l'anota com a quasi general fins a Bausen. El cas és, però, que tenim registrada la nasal final en aquest topònim i que, en el cas –si més no– de Bausen, l'emudiment no ha arribat a la seua fase culminant: nasal localitzada encara, en els darrers temps, en aquella població.

Vernet, [ebber'netʃ]), però també *-ech* o, fins i tot, *-eth*. La representació *-ech* correspon a una voluntat de reproduir l'articulació prepalatal. Efectivament, una grafia *-ech* té com a única realització possible *-[etʃ]*, però no justifica de grafiar un topònim de Canejan *Pujòl-Amelech*, ja que *Amelech* hauria de ser representat *Ametlet* malgrat ser realitzat [amel'letʃ].¹⁴ El cas de *-eth*, que correspon a la forma –també de Canejan– *eth Prueth*, deu partir de la voluntat –també– de reproduir l'articulació africada, però sent *-ETU* la base etimològica –i no havent-hi *-LL'*–, la forma no pot ser representada de cap altra manera que *eth Pruet*, en lligam evident –cosa que potser no s'ha tingut en compte quan calia– amb el *Pruedo* de Naut Aran (Coromines 1990: 663), amb conservació de la vocal àtona final.

4.-L'article definit

L'article definit, en la seua forma de masculí singular, i davant de mot amb so vocàlic inicial, presenta majoritàriament, a la Vall d'Aran, la forma *er*. En femení singular, la forma és *era*, independentment de l'inici consonàntic o vocàlic del substantiu que acompanyi (Ané, Sans i Ané 2000: 10). Per qüestions de fonètica sintàctica, especialment quan es tracta d'una forma femenina començada en vocal, es produeixen confusions que fan que, en alguns casos, la forma *era* sigui substituïda per *er*: malgrat el gènere femení de la forma que la segueix. En la retolació de Bossòst, per exemple, trobem el *Carrèr der Aigua* en comptes del *Carrèr dera Aigua*. El fet, ben mirat, potser no té més transcendència, i no passa –segurament– d'un simple error gràfic.¹⁵ Però sí que en té quan, a més d'una simple confusió produïda per la realització fonètica (com en l'exemple anterior), hi ha d'altres circumstàncies agreujants que fan que es depassi l'àmbit gràfic per entrar ja en el terreny de la morfologia.

Citem, per exemple, un cas com *Cap der Auedau*, topònim de Bausen recollit a Roy, Sirat i Uroz (1999: 16). Vist des de la superfície, interpretariem *Auedau* com una forma masculina en la mesura que va encapçalada per *der* (forma contracta de l'article masculí *er* amb la preposició *de*). Però, de fet, el sufix *-au*, usat en la zona comengesa (i, per tant, aranesa) i coseranesa en tant que generador de col·lectius botànics, implica un substantiu de gènere femení (Rohlf's 1977: 227; Coromines 1990: 228): com en el cas, doncs, del veïnat de Canejan anomenat *era Cassenhau*, prou conegut, i –justament– en femení, hauriem de tenir *Cap dera Auedau*. A més, però, arribant a pensar que *Auedau* hagués de ser masculí, no podria ser encapçalat per la forma *er* de l'article definit en la mesura que la forma corresponent a Bausen (i també, de fet, a Canejan) és *eth* davant de mot amb inicial consonàntica (com a la resta de l'Aran), però també amb inicial vocàlica: realitzat, llavors, [eɔʃ] (originàriament [etʃ], amb sonorització de l'africada a causa de la vocal següent). En tot cas, per tant, tindriem **deth Auedau*, i mai *der Auedau*.¹⁶

¹⁴ Sobre el topònim en qüestió, podeu veure el que en comenta Coromines (1990: 272).

¹⁵ Hi podríem arribar a veure un fet d'interferència espanyola? Potser, tot plegat, no passa d'una simple manca morfològica produïda pel contacte de vocals.

¹⁶ L'error, en aquest cas, ve causat per la fonètica sintàctica, i és possible que sigui reforçat per *auet*: masculí *-er auet-* a bona part de la Vall d'Aran però altre cop femení *-era auet-* a Bausen (Coromines 1990: 305). Al mateix treball de Roy, Sirat i Uroz (1999: 38), per altra banda, es recull documentació històrica sobre la població de Bausen, on apareix –justament– documentat el topònim de què parlem com a *Cap de la Avedau*.